

Reflexia kultúry

PRÍLOHA NÁRODNEJ OSVETY 12/2011 PRE KULTÚRNO-OSVETOVÚ
TEÓRIU, REFLEXIU A PRE VEDU A VÝSKUM V OBLASTI KULTÚRY

VÝZNAM KOMUNITNÉHO UMENIA A ZAPÁJANIA DOBROVOĽNÍKOV

Dôležitá súčasť nezávislej kultúry spoločnosti

Abstrakt:

Príspevok sa zaoberá definovaním komunitného umenia ako dôležitej súčasti nezávislej kultúry spoločnosti. Poukazuje na rozdiel medzi vnímaním tohto pojmu v slovenských a zahraničných podmienkach. Autorka považuje komunitné umenie za jeden z dôležitých katalyzátorov sociálnych zmien v spoločnosti. Charakterizuje profesiu komunitný/á umelec/kyňa. Prezentuje komunitné umenie ako veľmi významné pre zapájanie dobrovoľníkov. V závere príspevok predstavuje zaujímavý projekt z oblasti komunitného umenia, poukazuje na význam práce dobrovoľníčok, ktoré sa do projektu zapojili, a prezentuje neziskovú organizáciu, ktorá ho realizovala.

Kľúčové slová:

nezávislá kultúra, komunitné umenie, dialogické umenie, umenie pre sociálnu zmenu, komunitný umelec, dobrovoľnícka činnosť a jej význam, dobrovoľník, Maják, n. o., projekt Integrácia hluchoslepých prostredníctvom divadelného umenia.

Nezávislá kultúra a komunitné umenie

Nezávislá kultúra je alternatívou k tzv. oficiálnemu umeniu (príp. komerčnému), ktorého charakter je historicky, ekonomicky a mediálne podmienený majoritnou spoločnosťou. Jej dôležitou súčasťou je i komunitné umenie.

V slovenských podmienkach sa komunitné umenie vníma najčastejšie ako umenie angažujúce sa v prospech sociálne znevýhodnených skupín (nájdeme ho tiež definované ako umenie menších, marginalizovaných skupín a pod.).

V zahraničí sa zvykne definovať oveľa širšie, menej špecificky (menej konkrétne) a viaže sa na prácu v rozmanitých komunitách.

Termín sa začal používať koncom 60. rokov 20. storočia predovšetkým v USA, Kanade, vo Veľkej Británii, v Írsku a Austrálii. V anglicky hovoriacich krajinách sa stretávame s pojmom *community art*, ktorý znamená vykonávanie umeleckých činností v komunitnom prostredí (teda v komunite), či komunitou založené umenie.

Charakterizuje sa aj ako dialogické umenie, pričom najdôležitejší je práve aspekt interakcie či dialógu s komunitou a dôraz sa kladie na zapojenie komunity a spoluprácu s ňou. V rámci komunitného umenia je možné využívať akékoľvek umelecké formy. Členovia miestnej komunity sa schádzajú, aby vyjadrovali svoje obavy, otázky, názory či pripomienky a pod. prostred-

níctvom umeleckého procesu, najčastejšie v spolupráci s profesionálnymi umelcami. Výsledkom sú vytvorené umelecké diela. Tieto spoločné umelecké procesy často pôsobia ako katalyzátory pre spúšťanie rozličných zmien v danej komunite, niekedy dokonca komunitu presiahnu a zasiahnu jej širšie okolie, obec, prípadne spôsobia zmeny i na národnej či medzinárodnej úrovni. Preto komunitné umenie nájdeme charakterizované i ako **umenie pre sociálnu zmenu**.

Komunitní umelci

Komunitní umelci spolupracujú so širokou paletou miestnych komunitných skupín. Táto profesia je v zahraničí zaradená v systéme profesií podobne ako profesia komunitný pracovník a bežne sa využíva v rámci komunitného rozvoja. Komunitní umelci používajú umelecké aktivity na podporu rozvoja a zlepšenie kvality života členov komunity. Všeobecne platí, že pracujú v oblastiach, kde sú sociálne, kultúrne a environmentálne problémy, ktoré je potrebné riešiť. Pri práci využívajú skutočne celú škálu umeleckých foriem, ako napríklad výtvarné umenie, divadlo, tanec, hudba, film a ďalšie – s cieľom zapojiť čo najväčšie množstvo členov rozličných spoločenských skupín z príslušnej komunity (deti, tínedžerov, adolescentov, dospelých, seniorov, ľudí z vyšších i nižších sociálnych vrstiev, ženy i mužov, zdravých i chorých, ľudí

s rozličným náboženských presvedčením, príslušníkov rozličných rás a podobne). Zo špecifickejších skupín môžu pracovať napríklad s mladistvými páchatelmi, s užívateľmi drog, s príslušníkmi etnických menšín, s osobami so zdravotným znevýhodnením a inými.

Náročnosť práce komunitných umelcov je daná nielen širokým spektrom sociálnych skupín, s ktorými spolupracujú, ale i rôznorodými činnosťami, ktoré v rámci práce vykonávajú. To vystihuje i samotné pomenovanie danej profesie – „komunitný“ a „umelec“. Možno teda hovoriť o umelcovi, ktorý okrem ovládania umeleckých aktivít dokáže aspoň čiastočne pôsobiť i ako komunitný pracovník a ovláda rozličné postupy, ktoré komunitní pracovníci pri práci využívajú. Musí vedieť napríklad zistiť skutočné potreby komunitných skupín a prispôbiť vlastné umelecké projekty tak, aby boli potreby komunitných skupín uspokojené. Musí zvládnuť rokovania s rozličnými komunitnými skupinami. Musí vedieť pripraviť, odborné viesť a často i facilitovať rôzne umelecké workshopy tak, aby sa do nich zapojili členovia rozličných komunit. Často môže byť v pozícii projektového manažéra – riadi jednorazové akcie (napr. festivaly) i dlhodobé projekty, vrátane napísania a podania projektu, jeho realizácie, monitorovania, hodnotenia i vyúčtovania, čo si vyžaduje ďalšie spôsobilosti. Môže vykonávať *fundraising*. Buduje rozmanité databázy (napr. sociálno-umeleckých organizácií a umelcov, ktorí chcú podporiť komunitné projekty) a vykonáva rozličné administratívne činnosti. Pripravuje vzdelávacie aktivity, školenia, semináre pre rôznorodé sociálne skupiny, poskytuje poradenstvo v danej oblasti. Môže zabezpečovať spoluprácu jednotlivých subjektov – miestnych orgánov, škôl, podnikateľských subjektov, odborníkov a ďalších.

Dobrovoľnícka činnosť

Tak ako v komunitnej práci i v tejto špecifickej oblasti – v oblasti komunitného umenia je význam dobrovoľníkov obrovský a nezastupiteľný. Dobrovoľníctvo totiž môže vykonávať ktokoľvek a v takmer každej oblasti. Smutným faktom je, že zatiaľ čo v zahraničí považujú ľudia výkon dobrovoľníckych aktivít za bežnú a obľúbenú súčasť trávenia voľného času, na Slovensku jeho rozvoj a propagácia napreduje len malými krokmi. Slovenskí dobrovoľníci nemajú taký vysoký status ako dobrovoľníci v iných demokratických krajinách – u nás sa dobrovoľníctvo stále len rozvíja a buduje.

Dobrovoľnícku činnosť je možné definovať ako neplatenú, uvedomelú aktivitu, ktorú vykonáva dobrovoľník, a tiež ako spôsob zapojenia sa do života spoločnosti (Ochmanová, Jordan, 1997). Ide o neplatenú činnosť, ktorá podľa E. Mydlíkovej a kol. (2007) môže byť verejnoprospešná (ak človek, ktorý ju vykonáva, z nej nemá nijaký priamy osov) alebo vzájomne prospešná, ak pomáha svojim blízkym alebo komunite. Ideálne a najefektívnejšie je dobrovoľníctvo vtedy, keď má z neho prospech spoločnosť aj samotný dobrovoľník.

Medzi znaky dobrovoľníctva môžeme zaradiť „dobrovoľnosť, spontánnosť, neformálnosť, tvorivosť, flexibilitu,

prosociálnosť, aktívnosť, úžitok pre iných, finančnú neziskovosť, väčšiu alebo menšiu organizovanosť, prirodzenosť“ (Matulayová, 2003, s. 15).

Dobrovoľník

Dobrovoľník je „človek, ktorý ponúka organizácii svoje vedomosti, schopnosti, zručnosti a skúsenosti za dohodnutých podmienok a nie je za túto činnosť finančne odmenený formou platu“ (Králíková, 2006, s. 4). Človek sa dobrovoľníkom stáva z vlastného presvedčenia a zo slobodnej vôle. Dobrovoľníci sa najčastejšie angažujú v oblastiach, ako napríklad ochrana životného prostredia, humanitárna pomoc a pomoc pri katastrofách, sociálne služby, zdravotníctvo, kultúrna a umelecká činnosť, športová činnosť, obhajoba a ochrana ľudských práv a slobôd a podobne. V rámci týchto oblastí vykonávajú rôzne činnosti, ktorými môžu byť napríklad prednášková činnosť, získavanie finančných prostriedkov, administratívne práce, marketing, konkrétna pomoc určitej cieľovej skupine, animátorské činnosti, organizovanie voľnočasových aktivít, advokačných aktivít a mnohé ďalšie. Odmenou pre dobrovoľníka nie je výplata vo forme finančných prostriedkov, ale získanie iných výhod – napríklad prežívanie pocitu prospešnosti, užitočnosti, potrebnosti, sebarealizácie, vytváranie nových sociálnych kontaktov, získanie nových vedomostí a skúseností, osobný rast, možnosť vykonávať zmeny v spoločnosti a podobne.

Zapojenie sa dobrovoľníkov do komunitného umenia

Z ostatného obdobia mám veľmi milú a poučnú skúsenosť so zapojením dobrovoľníkov v rámci komunitného umenia. Blízko Košíc v obci Zdoba sídli **nezisková organizácia Maják**, ktorá sa venuje problematike hluchoslepoty – teda klientom, ktorí svoj život prežívajú v tichu a tme. Hluchoslepotá je odborníkmi považovaná za najťažšie kombinované znevýhodnenie, ktoré človek môže mať. Maják, n. o., prevádzkuje prvé zariadenie rodinného typu pre hluchoslepú mládež a dospelých na Slovensku (a zatiaľ aj jediné). Takto znevýhodnení ľudia v ňom môžu pokračovať vo svojom vzdelávaní, venovať sa svojim aktivitám, žiť plnohodnotný život s pomocou a odbornou starostlivosťou ich vychovávateľov. Maják, n. o., začal prevádzku po rozsiahlej rekonštrukcii zariadenia v januári 2007 a je spolufinancovaný Košickým samosprávnym krajom. Pre klientov poskytuje celoročnú starostlivosť, vzdelávanie na základe individuálnych plánov klienta, sociálne poradenstvo a sociálnu prevenciu pre klientov, ich rodiny a verejnosť vôbec. Uplatňuje špecifický individuálny prístup vo všetkých oblastiach života hluchoslepeho klienta.

Túto neziskovú organizáciu a zariadenie považujem za veľmi kvalitné, moderné, ktoré spĺňa nároky modernej a plnohodnotnej starostlivosti o klientov a ich rodiny v súlade so štandardmi vyspelých krajín. Dovolím si predstaviť jeden z mnohých projektov, na ktorom je možné

poukázať na význam zapojenia dobrovoľníkov v oblasti komunitného umenia – išlo o projekt s názvom **Integrácia hluchoslepých prostredníctvom divadelného umenia**. Jeho cieľom bolo vytvorenie a prezentovanie experimentálneho divadelného predstavenia v rámci možností a schopností mladých hluchoslepých klientov Maják, n. o., v spolupráci s odborníkmi a študentkami sociálnej práce FF UPJŠ, ktoré v rámci projektu pôsobili ako dobrovoľníčky. Študentky spolupracovali na príprave, nácviku a realizácii dramatickej i hudobnej zložky divadelného predstavenia – modernej rozprávky s názvom *Majákov*, rovnako sa zapojili do prípravy kostýmov, scén a kulís. Každá dobrovoľníčka pracovala s jedným hluchoslepým klientom. Premiéra rozprávky bola 13. 9. 2009 v Bysteri pri Košiciach. Hovorí riaditeľka neziskovej organizácie Mgr. Henrieta Hajdeckerová: „Diváci úsilie našich klientov a študentiek počas predstavenia niekoľkokrát odmenili spontánnym potleskom a nešetrili ním ani po padnutí záverečnej opony. Herci a herečky zožali obrovský úspech, predstavenie pôsobilo veľmi emotívne. Oceňujem pomoc študentiek, ktoré si ako dobrovoľníčky počas spoločných stretnutí a nácvikov s našimi klientmi vytvorili priateľské vzťahy, ktoré – dúfame – pretrvávajú aj do budúcnosti. Táto spoločnosť mladých ľudí vniesla do Majáku smiech, radosť, nové zážitky a skúsenosti nielen našim postihnutým klientom, ale aj zdravej populácii zastúpenej študentkami.“

PhDr. Katarína Šišňanská,
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Literatúra

1. KRÁLIKOVÁ, Nadežda. 2006. *Ja nie som dobrovoľník!* Bratislava: Iuventa, 24 s. ISBN 80-8072-054-1.
2. MATULAYOVÁ, Tatiana. 2003. Dobrovoľná práca študentov Pedagogickej fakulty UMB v Banskej Bystrici. In HRONCOVÁ, Jolana (et al.). *Dobrovoľníctvo v meste Banská Bystrica: zborník z odborného seminára konanej dňa 18. 10. 2002 v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, s. 9 – 12. ISBN 80-8055-750-0.
3. MYDLÍKOVÁ, Eva – GYMERSKÁ, Martina – KOPCOVÁ, Elena – VASKA, Ladislav. 2007. *Dobrovoľníctvo – efektívna študentská prax*. Bratislava: Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov, 68 s. ISBN 978-80-968713-4-6.
4. OCHMANOVÁ, Małgorzata – JORDAN, Paweł. 1997. *Dobrovoľníci – cenný zdroj pomoci*. Baltimore: The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies, 32 s. ISBN 1-886333-29-7.
5. BACON, J.: *Second Edition Community Interviews* [online]. In Book Updates, 8. 12. 2011 [cit. 11. 12. 2011]. Dostupné na: <<http://www.artofcommunityonline.org/>>.
6. Dubačová, V.: O komunitnom umení a o hľadaní cesty človeka k človeku [online]. 4 s. In *Fond sociálneho rozvoja* [cit. 11. 12. 2011]. Dostupné na: <http://www.fsr.gov.sk/starweb/ews3/files/1270/dubacova-prispevok_o-hladani.pdf>.
7. Community arts [online]. In: *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [cit. 14. 02. 2011]. Dostupné na: <http://en.wikipedia.org/wiki/Community_arts>.
8. Community arts worker. Job description [online]. In: *The UK's official graduate careers website* [cit. 14. 02. 2011]. Dostupné na: <http://www2.prospects.ac.uk/p/types_of_job/community_arts_worker_job_description.jsp>.
9. Nezávislá kultúra – ideové východiská. O. z. Anténa [online]. In *Anténa – sieť pre nezávislú kultúru* [cit. 11. 12. 2011]. Dostupné na: <<http://www.antenanet.sk/?p=326>>.
10. O majáku [online]. In: *Maják, nezisková organizácia* [cit. 15. 02. 2011]. Dostupné na: <http://www.majak-no.sk/?vud_v_majaku_o_majak>.

REFLEXIA KULTÚRY – príloha Národnej osvety 12/2011 pre kultúrno-osvetovú teóriu, reflexiu a pre vedu a výskum v oblasti kultúry.
Redakčné spracovanie: NÁRODNÁ OSVETA – mesačník pre rozvoj miestnej kultúry a záujmovej tvorivosti. Vydáva Národné osvetové centrum. **Šéfredaktor:** Štefan Cífra. **Redakcia:** Mgr. Oľga Silnická (odborná a jazyková redakcia), Mgr. Drahoslav Machala (redaktor), akad. maliar Jozef Porubčin (výtvarný návrh obálky prílohy). **Tajomníčka redakcie:** Gabriela Taffernerová. **Softvérová a grafická úprava:** Štefan Cífra. **Tlač:** ULTRA print, s. r. o., Bratislava. Index časopisu Národná osveta: 48449. ISSN: 1335-4515. EV: 3056/09. Redakciu nevyžiadané rukopisy a obrazové prílohy sa nevracajú. Nepredajné.